

Sinemanın Konumu Üzerine

İHSAN KABİL

Yazar

Son dönem teknolojik gelişmelerle beraber yeni bir safhaya giren sinema sanatı, buna bağlı olarak içeriğinde de belli bir dönüşüme tanık olmaktadır. Türk sineması, dünya sineması içindeki mecrasında ilerlemekte, yeni teknoloji ve içerik arasında bazen bir arayış, çoğu zaman da savruluşa muhatap olmaktadır. Yerli veya millî sinemalarla dünya sinemasının teorik meseleleri arasında hem kendine özgü hem de ortak unsurlar yer alır. Sinema tarihi boyunca genelde eğlenti temelli bir yapım-üretim anlayışı hâkim olmuş, bu çerçevede birçok tür binlerce örnekle seyirciyi gerçek dünyalarından beyazperdenin büyüdü âlemine taşımıştır. Dramdan melodrama, komediye, tarihî kordeladan bilimkurguya, fantastiğe çoğu kurmaca senaryolar seyircinin muhayyilesini doldurmuş, hayatın neredeyse tam bir simülasyonu olan sinema-hayat bağlamında insanların yaşantısını şekillendirir ve yönlendirir bir işlev üstlenmiştir. Önce belge film olarak yola çıkan sinema sanatı, hemen devamında kurmacanın hikâye eden atmosferini keşfetmiş ve bu çerçevede geniş bir literatür olarak dünya kültür spektrumundaki yerini almıştır.

Daha ziyade kurmaca film olarak dikkatimizi çeken sinemada form ve içeriğin anlamlı bir bütün hâlinde üslup şeklinde karşımıza çıkması, merkezde temanın öne çıktığı bir durumun önem arz ettiği görülür. Tema, başka bir deyişle, bir filmin konusunu belirleyen ana fikir, filmin niteliğini ortaya koymada da en ağırlıklı unsurdur ve eserin itici motor gücü veya çekici lokomotifidir. Bu temelde yaklaştığımızda, temanın insani olana en fazla yaklaşanın yer aldığı çalışmaların kalıcı, yani bir anlamda klasik olan eserler manzumesi içinde yer almayı hak ettiklerini söyleyebiliriz. Dünya sinemasının ilk örnekleri, türler cinsinden verilmeye başlanmış, sonrasında ise akımlar ortaya çıkmış; ikisi mukayese edildiğinde, akım çerçevesindeki filmlerin genelde insani ve sinematografik bakımdan daha öncelikli olduğu gözlenmiştir. Sessiz sinema çağında hemen hemen sonraki dönemlerdeki bütün türlerin örnekleri verilmiş, tematik olarak da yine sinema tarihinin sonraki döneminde ortaya çıkan benzerlerinin ilk örnekleri üretilmiştir. Ses bulunma-

diğından da sinemanın ötsel olarak görüntü mahreçli olması hasebiyle, yedinci sanatın gerçekten görsel anlamda oldukça değerli çalışmaları bu normatif çağda yer almıştır.

Sinemanın başat olarak eğlentiye dayanan yönünün ürün olarak en fazla verildiği genel yekûn yanında, düşünmeye ve varoluşsal olana dair daha az sayıdaki eser, kahir ekseriyete ait o bütüne göre çok daha kayda değerdir. Ayrıca aşkın bir boyut ortaya koyabilen filmler de diğer toplamın arasından sıyrılıp öne çıkabilmekte, ortaya koyduğu insani değerlerle âdeta tarih üstü bir konuma yükselip her zamana hitap etmekte ve seyirciyi yüreğinden yakalayabilmektedir. Sinemanın asal olan estetik ve etik değerlerinin belirleyiciliği çerçevesinde –ki estetiği dil ve form, etiği konu ve içerik olarak ele alırsak– şiddet ve açıklık uygulamalarının filmin yapısını ve ruhunu nasıl zedeleyici unsurlar olduğunu müşahede ederiz. Kurmaca bir yaratım zemini olan senaryo yazım süreci, insanın tasavvur ve muhayyile katmanlarından geçerek olgunlaştığından, insani melekelerin daha fazla dahil olması gereken bir sanal ve simülatif zamanlamadır. Dolayısıyla yapımına geçilen filmin, hayatı aynen canlandıran fotoğrafik bir anlatıma sahip birebir hayati gerçekliğe uyması gerekmez; bu anlamda sinemada gerçekçilik, tutarlılığı sarsıntılı ve sorunlu bir bakış açısidir.

Sinema tarihi boyunca hemen hemen hiç denenmemiş bir tür bırakmayan dünya sinemasının yanında sinemamız, uzun bir kimlik sorunu sarmalında filmler üretme yoluna gitmiş, geleneksel anlatı dili ve yaklaşımının yanında kendine has bir anlatım tarzı yakalayarak, ancak azami miktarda ‘kendi’ olamayarak yoluna devam etmiş, zaman zaman belli çıkışlarla özgün bir dil kurma yolunda adımlar atmıştır. Tiyatro ve müzik gibi alanlarda devletin yapılandırmasının söz konusu olmasının yanında, sinemada böyle bir konumun gerçekleşmesinin olumsuz ve olumlu yanlarının olduğu ortadadır. Ancak, bundan önce Türk sinemasının geleneksel anlatı sanatlarımızın, diğer bir deyişle seyirlik manada gölge oyunumuz olan Karagöz ve sahne sanatımız orta oyunu ve meddahın uzanımında, bu sanatların teknolojik bir anlatım olan sinemaya evrilmesiyle, üstelik bunlardaki kıssa ve hisse unsurlarıyla, hem özgün bir dil ortaya koyma hem de kimlik sorununda önemli bir mesafe alma yönünde bir gelişim çizgisi tutturacağı aşikârdı. Ne var ki sözüm ona girilen kültür inkılabıyla uzun soluklu, büyük bir tecrübeye dayanan bir zihniyet ve tasavvur âlemi bir kenara bırakılmış, bu coğrafyanın ikliminden neşet eden rayihası, yapılan çalışmalara çok az sinebilmiştir. Yine de sinemamızın genelinde az sayıda veya kısmen, 1960’larla beraber kimi münferit yapımlarda ve günümüzde bazı yönetmenlerin çalışmalarında sıhhatli yaklaşımlara rastlamak mümkün olabilmektedir.

Sinemada, Batı ve Doğu ayrımı yapmaksızın her yapım muhitinde, yerelden hareket ederek evrensel değerlere ulaşan, merkezi olarak insani olanı yakalayan, mana boyutunda varoluşsal olabilen, aşkın bir hedefi gözeten eserler ortaya çıkabilmektedir. Gerek Batı dünyasının içinde gerekse İran, Orta Asya, Rus, Arap, Afrika, Çin, Hint ve Uzak Asya sinemalarında beş duyuyla algılanır dünyanın dışında, metafizik olanla da temas hâlinde, giderek mistik olana ulaşan bir duruş sergileyen filmler beyazperdeye yansıyabilmektedir. Buradan hareketle, aslında dünya konjonktüründe hâkim olan insanlık karşıtı tutumlarla, insanı yaratılışıyla mütenasip şekilde ele alan insan yanlısı bakışların görünmeyen bir mücadelesi mevcuttur. Burada tercihleri belirleyen, belli bir dünya görüşüne sahip olan yönetmenlerle, belli bir amaca göre konuşlanan yapımcıların duruşu olmaktadır. Sinema gibi algı operasyonlarını en fazla belirleyen medya tabanları, belli ideolojik tavırlardan beri olamamaktadır. Son kertede bizim söylemek istediğimiz, insan fitratını merkeze koyarak, varoluşu manevi bir hâleyle sarmalayan, muhayyileyi yapıcı bir biçimde harekete geçiren, ruha ait olanı yükselten, insanla dünya ve kâinat arasında bir ahenk kuran, yani kosmoza yönelen bir sinema anlayışı üst değerlere sahip asil bir duruşu temsil etmektedir. İyile kötü arasındaki mücadeleyi işleyen ancak çelişkiyi derinleştirmeyen, uzlaşmaz hâle taşımayan, çatışmacı tavırdan ziyade epik bir yaklaşımdan kalkarak keskinlikleri törpüleyen, 'insan insanın kurdudur' anlayışına tevessül etmeyen, çözümlülüğü ve inşa ediciliği göz önüne alan, insan ilişkilerini insani olanla düzenleyen ve estetik olandan taviz vermeyen bir sinema anlatımı manifestatif bir yönelim olabilir.